

Новий інтерактивний навчально-методичний комплект
для 1, 2, 3, 4 класів
до підручника «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» (у 2-х частинах)
 (автори — Ірина ГРУЦІНСЬКА, Зоя ХИТРА, Ірина ДРОБЯЗКО)

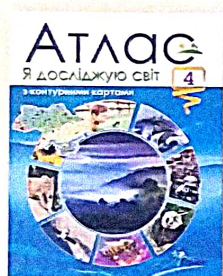
Підручник
 (у 2-х частинах)

Робочий зошит
 (у 2-х частинах)

Збірник
 тематичних
 діагностичних
 робіт

Методичний
 посібник
 (у 2-х частинах)

Атлас
 з контурними
 картами

Альбом
 з дизайну
 і технологій

З питань придбання навчальної літератури звертайтеся:
 ТОВ «Торговий Дім — «Всесвіт»

(067) 543-05-26

Завжди раді спілкуватися і співпрацювати з кожним із Вас
 в Українському освітянському видавничому центрі «ОРІОН»!

(097) 330-10-83; (067) 543-05-26
 orioncentr@ukr.net; ikras@ukr.net

Наш сайт: www.orioncentr.com.ua
 Сторінка у Фейсбуці: УОВЦ «Оріон»

Європейська освіта в Україні
 твориться сьогодні й зараз нашими спільними зусиллями!

НОВА УКРАЇНЬКА ШКОЛА

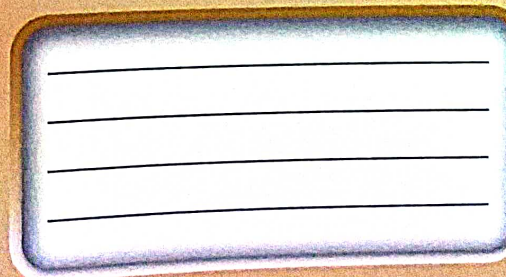
Ірина Грущинська
 Зоя Хитра

4

Робочий зошит

Частина 2

- Навчальні проекти
- Розвиток критичного мислення
- Різномірні завдання для колективної і самостійної роботи
- Застосовуємо знання щодня

Ірина ГРУЩИНСЬКА, Зоя ХИТРА

Я досліджую світ

Робочий зошит

(у 2-х частинах)

4 клас

Частина 2

Схвалено для використання
в освітньому процесі

УДК 373.3*кл4(076)
Г91

Схвалено для використання в освітньому процесі
[рішення експертної комісії з педагогіки та методики початкової освіти
від 4 червня 2021 року (протокол № 4)], № 2.0140-2021
у Каталогі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам

Нагадаємо секрети умовних позначок:

- — напиши, обведи, підкресли, з'єднай лініями, устав пропущені літери й слова
- — розфарбуй, домалюй
- — скористайся допомогою дорослих
- — поясни приказку, відгадай загадку
- — опануй медіа

Відкривайте цей світ із задоволенням і користю!

До уваги вчителів!

Робочий зошит є складовою частиною НМК до підручника «Я досліджую світ. Частина 2» для 4-го класу ЗЗСО авторів І. В. Грушинської, З. М. Хитрої, І. І. Дробязко (УОВЦ «Оріон», 2021).

Грушинська І. В.
Г91 Я досліджую світ. Робочий зошит (у 2-х частинах). Навчальний посібник для 4 класу закладів загальної середньої освіти : Частина 2 // І. В. Грушинська, З. М. Хитра. — Київ : УОВЦ «Оріон», 2022. — 64 с. : іл.

ISBN 978-966-991-129-2.

УДК 373.3*кл4(076)

ISBN 978-966-991-129-2

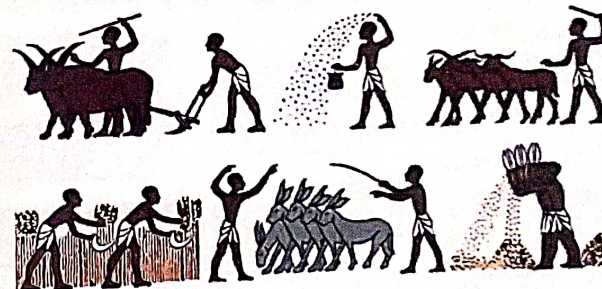
© І. В. Грушинська, З. М. Хитра, 2021
© УОВЦ «Оріон», 2022

СТАРОДАВНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ АЗІЇ І АФРИКИ

49

ЧОМУ ЄГИПЕТ НАЗИВАЮТЬ «ДАРУНКОМ НІЛУ»?

- **1. Обери й обведи.** Яку назву має столиця сучасного Єгипту?
А Мемфіс Б Каїр В Хургада
- **2. Розглянь малюнки.** Напиши, які заняття давніх єгиптян на них зображено.

- **3. Заповни** таблицю про історію та культуру Давнього Єгипту.

1. Коли виникла держава?	
2. Хто очолював державу?	
3. Що винайшли в Давньому Єгипті?	

50

ЯК ЄРУСАЛИМ СТАВ КОЛИСКОЮ ТРЬОХ РЕЛІГІЙ

1. Упізнай пам'ятки культури на світлинах. **Заповни** таблицю.

	
Назва	
Країна	

2. Установи відповідність. **З'єднай** лініями.

Червоне море	ЄГИПЕТ	Мертве море
Єрусалим		Пустеля
Фараон	ІЗРАЇЛЬ	Ніл
Азія		Африка

3. Дізнайся за допомогою додаткових джерел інформації цікаві факти про Мертве море. **Напиши.**

Мертве море

51

ЧИМ СЛАВИВСЯ ДАВНІЙ КИТАЙ?

1. З'єднай лініями. Де і що винайшли?

Компас	КИТАЙ	Зубна щітка з пастою
Кунгфу		Гармати й кулі
Шовк	ЄГИПЕТ	Замок і ключі
Гребінець		Морозиво

2. Напиши. У чому полягає відмінність у виготовленні паперу давніми єгиптянами й китайцями?

Давній Китай _____

Давній Єгипет _____

3. Дізнайся за допомогою додаткових джерел інформації цікаві факти про життя великої панди — символу Китаю. **Напиши.**

Велика панда

СТАРОДАВНЯ ЄВРОПА

52

ЯК ЖИЛИ У СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ?

1. Розглянь зображення визначних пам'яток давньогрецького мистецтва. З'єднай лініями зображення й підписи до них.

Червонофігурний вазопис

Скульптура

Чорнофігурний вазопис

Архітектура (Парфенон)

2. Розв'яжи задачі. Користуючись даними в підручнику (див. с. 15), порівняй висоту гір.
 А На скільки метрів Еверест (Джомолунгма) вищий за Олімп?
 Б На скільки метрів Олімп вищий за Говерлу?

53

ЯКОЮ БУЛА КУЛЬТУРА ДАВНЬОГО РИМУ?

1. Розглянь зображення визначних пам'яток Давнього Риму. З'єднай лініями зображення й підписи до них.

Капітолійська вовчиця

Колізей

Площа Святого Петра

2. Ознайомся з деякими нормами Римського права. Познач ✓, які з них, на твою думку, є і досі актуальними.

Норми Римського права (уривки)

- Нікого не виправдовує незнання закону.
- Ніхто не може бути покараний двічі за той самий злочин.
- Ніхто не може бути суддею у власній справі.
- Треба вислухати й протилежну сторону.
- Закони ухвалюють і встановлюють для всіх і заради блага всіх.
- Договори треба виконувати.

54

ХТО БУЛИ ВИДАТНИМИ МАНДРІВНИКАМИ ТА ПЕРШОВІДКРИВАЧАМИ НА ЗЕМЛІ?

1. З'єднай лініями зображення видатних мандрівників з інформацією про них.

Шотландія

Джеймс Кук

Девід Лівінгстон

Південне полярне коло

друг темношкірих людей

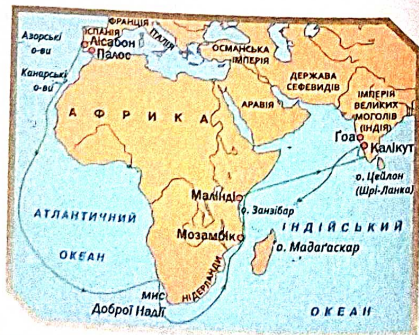
навколосвітня подорож

Англія

мореплавець

2. Розглянь карту. Обери й обведи. Хто з видатних мандрівників здійснив зображену мандрівку?

- А Девід Лівінгстон
- Б Васко да Гама
- В Христофор Колумб

МОЄ ВІДКРИТТЯ

СИМВОЛИ НАРОДІВ І КРАЇН СВІТУ

55

ЯКІ Є СИМВОЛИ В РІЗНИХ КРАЇНАХ?

1. Напиши. Для чого кожній країні необхідні державні символи? _____

2. Розглянь державні прапори різних країн. Знайди їх на карті світу. Познач ✓ прапори європейських країн.

		
Греція ☐	Туреччина ☐	Канада ☐
		
Велика Британія ☐	Норвегія ☐	Пакистан ☐

3. Намалюй. Як ти уявляєш герб або прапор Землі?

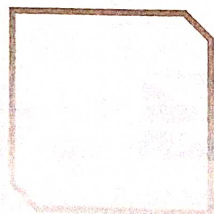
56

ЯКІ ІСНУЮТЬ МІЖНАРОДНІ СОЮЗИ?

1. Заповни таблицю.

Прапори міжнародних організацій	Головний осередок	Мета створення
	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____

2. Намалюй логотип або напиши гасло до Всесвітнього дня здоров'я.

3. Дізнайся за допомогою додаткових джерел інформації, які об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО є в Україні. Напиши.

57

ЗАСТОСОВУЄМО ЗНАННЯ ЩОДНЯ

1. Обери й обведи. У якій країні вперше навчилися виробляти шовк?

- А Греція Б Єгипет В Китай

2. Установи відповідність. З'єднай лініями імена визначних давньогрецьких учених з їх роллю в історії людства.

Геродот	«батько науки»
Гіппократ	«батько математики»
Аристотель	«батько медицини»
Піфагор	«батько історії»

3. Напиши на сходинках часу винаходи, які ти вважаєш важливими для розвитку людства.

5. _____

4. _____

3. _____

2. _____

1. _____

4. Поміркуй і напиши 2–3 докази, чому необхідно вивчати культуру інших народів.

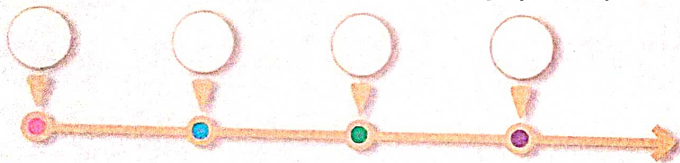
ДАВНЯ УКРАЇНА

58

ЯКІ НАРОДИ ЖИЛИ НА ТЕРИТОРІЇ ДАВНЬОЇ УКРАЇНИ?

1. Заповни історичну стрічку часу. **Впиши** відповідні літери.

А трипільці **Б** давні слов'яни **В** українці **Г** скіфи

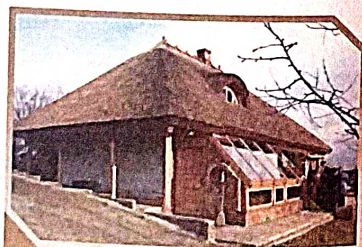
2. Обери й обведи. Хто в давнину зводив кургани?

А греки **Б** скіфи **В** римляни

3. Розглянь зображення. **Напиши**, чим схожі оселя давніх трипільців і сучасний екологічний будинок.

Реконструкція оселі трипільців (6 тисяч років тому)

Сучасний екобудинок

4. Розглянь зображення скіфського золотого вершника. **Напиши**, про що може «повідомити» ця знахідка.

Скіфський золотий вершник

59

ЧИМ СЛАВИЛАСЬ КНЯЖА КИЇВСЬКА РУСЬ?

1. Розв'яжи історичну задачу.

Згідно з історичними джерелами, князь Володимир запровадив християнство в 988 році. Коли в нашій країні відзначали 1025-річчя хрещення Київської Русі? Скільки років виповниться з дня її хрещення в цьому році?

2. Поміркуй і напиши, чому винайдення кирилиці вважається великою культурною подією.

СУЧАСНА УКРАЇНА

64

ЯК ГРИВНЯ СТАЛА НАЦІОНАЛЬНОЮ ГРОШОВОЮ ОДИНИЦЕЮ?

1. Розглянь пам'ятні монети серії «Українська спадщина». З'єднай лініями зображення аверсу й реверсу кожної монети з її назвою.

Аверс монети	Реверс монети	Назва монети
		Український народний танець — гопак
		Петриківський розпис
		Українська писанка

2. Розглянь зображення. Обери й обведи символ української гривні.

3. Розглянь зображення давніх монет Київської Русі. Напиши, про що вони можуть «повідомити».

Златник Володимира

Срібляник Ярослава Мудрого

65

ХТО ПРОСЛАВИВ УКРАЇНУ У СВІТІ?

1. Розглянь картини Марії Примаченко. Придумай і напиши до них свої назви.

2. Напиши. Чому необхідно дбати про свою репутацію змолоду?

3. Підготуй проект «Десять найвидатніших особистостей України». **Заповни** таблицю.

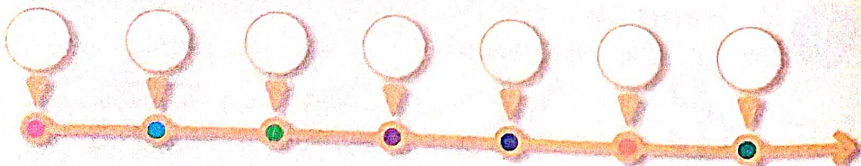
№	Прізвище та ім'я	Досягнення
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

66

ЗАСТОСОВУЄМО ЗНАННЯ ЩОДНЯ

1. Впиши до шкали цифри, що позначають відповідні відрізки часу, починаючи з найменшого: **1** — година; **2** — рік; **3** — хвилина; **4** — століття; **5** — місяць; **6** — ера; **7** — тисячоліття.

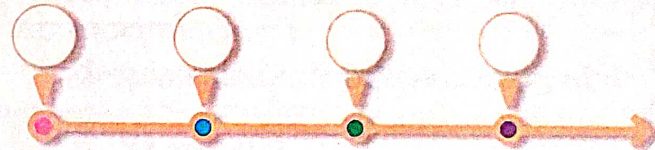
2. Обери й обведи. Кого зображено на гербі Війська Запорозького?

- А гетьман з булавою
- Б козак з рушницею
- В козак Мамай

3. Заповни історичну стрічку часу. **Впиши** відповідні літери.

- А князь Володимир
- Б Тарас Шевченко
- В Богдан Хмельницький
- Г княгиня Ольга

4. З'єднай лініями зображення історичних постатей з інформацією про них.

Ярослав
Мудрий

Данило
Галицький

Київська
Русь

Львів

«Руська
правда»

король

князь

УКРАЇНА НА КАРТІ СВІТУ

67

ЯК ЗНАЙТИ УКРАЇНУ НА КАРТІ СВІТУ?

 1. Роздивись політико-адміністративну карту України в атласі. **Напиши**, з якими країнами межує Україна на півночі (А), заході (Б) і сході (В). Де розташований її південний кордон? (Г)

А _____
 Б _____
 В _____
 Г _____

 2. **Напиши** свою домашню адресу та **вкази** назву твого рідного краю — адміністративної області, у якій ти живеш.

Моя адреса: _____

Мій рідний край — _____

 3. **Виконай** завдання на контурній карті (див. с. 64).

 Завдання № 1. **Обведи** червоним олівцем кордони України. З якими країнами межує Україна? **Напиши*** їхні назви на контурній карті.

Завдання № 2. **Познач** на контурній карті назву столиці України.

Завдання № 3. **Познач** на контурній карті назву свого рідного краю. **Обведи** його межі з іншими областями й **напиши**, як називається адміністративний центр твого краю.

*Примітка. Назви країн і міст на контурній карті пиши друкованими літерами.

68

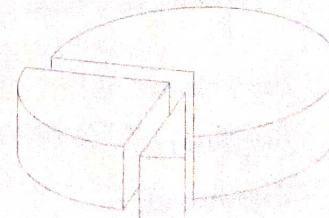
ЯКІ ФОРМИ ЗЕМНОЇ ПОВЕРХНІ ПЕРЕВАЖАЮТЬ В УКРАЇНІ?

 1. Роздивись фізичну карту України (на форзаці підручника). **Знайди й допиши** 2–3 приклади назв низовин і височин. **Розфарбуй** прямокутники.

Форми земної поверхні в Україні

РІВНИНИ	Низовини ☐	до 200 м	_____
	Височини ☐	від 200 до 500 м	_____

 2. **Зафарбуй** і **підпиши** на діаграмі, яку частину поверхні України займають рівнини (низовини і височини), а яку — гори.

- низовини
- височини
- гори

69

НА ЯКІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ БАГАТА УКРАЇНСЬКА ЗЕМЛЯ?

 1. Намалюй умовні позначки основних корисних копалин.

Буре вугілля	Золото	Кам'яна сіль	Залізна руда	Глина
--------------	--------	--------------	--------------	-------

 2. З'єднай лініями загадки з відгадками.

Чорне, блискуче, у воді тоне й у вогні горить.	Чорне, масне, у воді не тоне, горить і по трубах біжить.	Не димить, не тріщить, синім полум'ям горить.	Буре, м'яке, з рослин складається, легко загорається.
--	--	---	---

			
---	---	---	---

 3. Обери одну корисну копалину. **Напиши**, до якої групи вона належать і в якому стані перебуває. **Проведи** дослідження її властивостей за вказаними показниками та **впиши** результати в таблицю.

Корисна копалина _____
 _____ . Стан _____

Колір _____	Розчинність у воді _____
Твердість _____	Горючість _____
Блиск _____	Сипучість _____
Крихкість _____	Пластичність _____

МОЄ ВІДКРИТТЯ

ВОДОЙМИ УКРАЇНИ

70

ЯКІ ВОДНІ БАГАТСТВА Є В УКРАЇНІ?

 1. Допиши визначення.
 Водойми — це _____

 2. Устав пропущені букви. **Наведи** приклади різних видів поверхневих водойм.

ВОДОЙМИ	п □ □ □ □ □ і:	
	ш □ □ ч □ і:	
	с □ □ я □ і:	
	т □ к □ □ і:	

 3. З'єднай лініями частини речень.

Ялпуг — це	найглибше озеро, що розташовується в північно-західній частині України.
Синевир — це	найбільше озеро, що розташовується на півдні України.
Світязь — це	наймальовничіше озеро в Карпатських горах.

4. Напиши ключові слова, що позначають відмінність між озерами та ставками.

Озеро: _____

Ставок: _____

71-72

ЧИМ СХОЖІ ВСІ РІЧКИ?

1. Виконай завдання на контурній карті (див. с. 64).

Завдання № 1. Нанеси* на контурну карту України назви морів нашої Батьківщини.

Завдання № 2. Нанеси* на контурну карту України назви найбільших річок України і їхніх приток.

Завдання № 3. Нанеси* на контурну карту України назви найбільших озер.

*Примітка. Назви морів, річок і озер на контурній карті пиши друкованими літерами.

2. З'єднай лініями терміни з визначеннями.

1. Витік	найнижча ділянка річкової долини, по якій тече водний потік.
2. Гирло	місце, де річка бере початок.
3. Річкова долина	територія, з якої річка разом зі своїми притоками збирає воду.
4. Річище	місце впадіння річки в іншу річку, озеро, море чи океан.
5. Басейн річки	головна річка з усіма своїми притоками.
6. Річкова система	звивисте заглиблення, що поступово утворює річка на своєму шляху від витоків до гирла.

3. Роздивись в атласі фізичну карту України й **напиши** 2-3 приклади правих і лівих приток Дніпра.

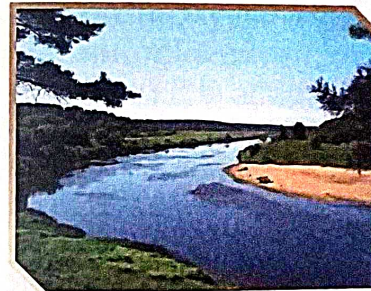
Праві притоки Дніпра

Ліві притоки Дніпра

_____	_____
_____	_____
_____	_____

4. Розглянь світлини двох річок. **Упізнай** і **підпиши**, яка з них рівнинна, а яка — гірська. **Наведи** 1-2 приклади.

_____	_____
_____	_____
_____	_____

5. Знайди на карті України водні об'єкти свого рідного краю: річки, озера, водосховища чи моря. **Напиши** назви.

МОЄ ВІДКРИТТЯ

**ВОДОЙМИ ТА ҐРУНТИ
ТВОГО РІДНОГО КРАЮ**

73

**ЧОМУ ЧОРНЕ Й АЗОВСЬКЕ МОРЯ
НЕПОВТОРНІ?**

1. Роздивись на карті. Досліди й напиши.

- До якого океану належать Чорне й Азовське моря? _____
- Які країни розташовані на їхніх берегах?

2. Упізнай зображення морів на світлинах. Напиши їхні назви.

3. Обери й обведи. Яке море у світі наймілкіше? А яке — найвіддаленіше від океану? Підкресли його назву.

- А Чорне Б Азовське В Мармурове

4. Наведи 2–3 приклади тварин Чорного й Азовського морів, які

- мають промислове значення: _____
- занесені до Червоної книги України: _____

74

**ЧИ ДОСТАТНЬО ВОДИ
У ТВОЄМУ КРАЇ?**

1. Доведи й запиши хід своїх міркувань. Чи рівномірно розподілені запаси прісної води по території України? (А) Чи достатньо прісної чистої води у твоєму краї? (Б) Що потрібно робити для збереження запасів питної води? (В)

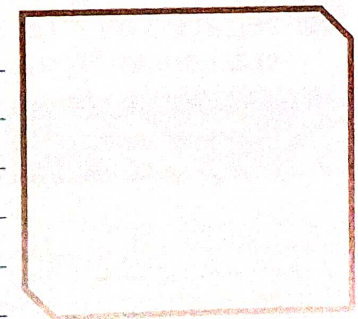
- А _____
- Б _____
- В _____

2. Добери й напиши прикметники, щоб скласти оду (хвалебні слова) воді. Намалюй воду в різних станах.

Вода чиста, _____

75 **ЧИ РОДЮЧІ ҐРУНТИ У ТВОЄМУ КРАЇ?**

 1. Перелічи й допиши, що і хто входить до складу ґрунту.

Ґрунт	
Складові, що походять з НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ	Складові, які походять з ЖИВОЇ ПРИРОДИ
Залишки материнської гірської породи, _____	Залишки організмів, _____ _____

 2. Роздивись уважно карту ґрунтів України в підручнику на с. 73. **Знайди,** де розташований твій край. **Досліди й напиши,** які ґрунти в ньому переважають. Яка їхня родючість?

У моєму рідному краї переважають _____ ґрунти.

Ці ґрунти _____

 3. Склади розповідь про те, які небезпеки загрожують ґрунтам і що сприяє їхньому покращенню. **Напиши** ключові слова в таблиці.

Завдає шкоди ґрунтам	Сприяє покращенню ґрунтів
_____	_____
_____	_____

МОЄ ВІДКРИТТЯ

ПРИРОДНІ ЗОНИ УКРАЇНИ

76 **ЯКИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ?**

 1. Пригадай і напиши причину. Чому на нашій планеті виділяють різні природно-кліматичні пояси?

 2. Напиши пояснення. Як ти розумієш, у чому полягає відмінність між погодою і кліматом?

 3. Поміркуй і напиши, у яких теплових поясах Землі цілий рік стоїть зимова погода (А), літня погода (Б), відбувається зміна пір року (В).

 А _____

Б _____

В _____

77

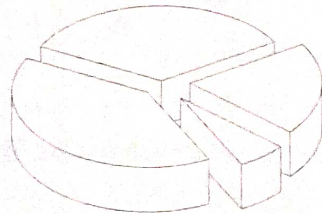
ПРО ЩО РОЗПОВІДАЄ КАРТА ПРИРОДНИХ ЗОН УКРАЇНИ?

1. Допиши речення. **Наведи** приклади.
Межі природних зон визначаються за типом

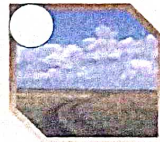
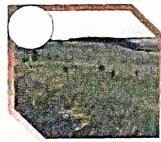
2. Підпиши й **зафарбуй** діаграму, на якій показаний розподіл площ природних зон на території України.

- Мішані ліси
- Лісостеп
- Степ
- Гори

3. Напиши назву природної зони, у якій розташувався твій рідний край. **Познач** ✓ біля відповідної світлини.

78

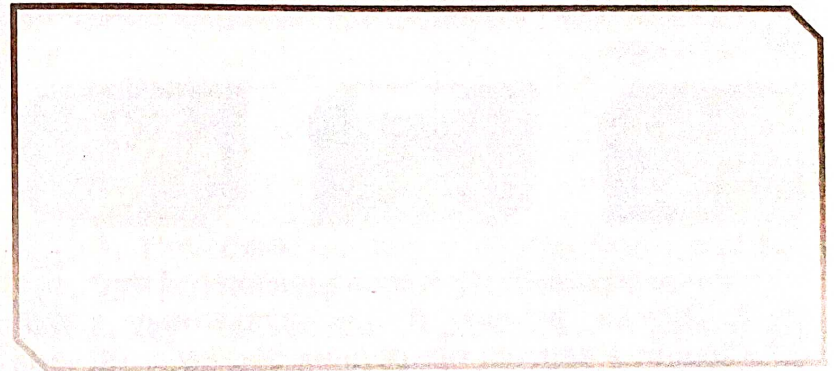
ЗАСТОСОВУЄМО ЗНАННЯ ЩОДНЯ

1. Напиши, у якій природній зоні ти живеш.

2. Склади пам'ятку про економне використання води в побуті. **Проілюструй** її малюнками.

3. Обери й **обведи**, яких річок **НЕМАЄ** в Україні.

Дніпро, Ніл, Сіверський Донець, Вісла, Прут, Десна, Дунай, Дністер.

4. Наведи приклади загадок, приказок або прислів'їв про воду та ґрунт.

МОЄ ВІДКРИТТЯ

ПОЛІССЯ — ЗОНА МІШАНИХ ЛІСІВ

79

ЯКА ПРИРОДА В ПОЛІССІ — ЗОНІ МІШАНИХ ЛІСІВ?

1. Розглянь світлини різних лісів. Підпиши їхні назви.

2. Зістав фізичну й адміністративну карти України з картою природних зон на с. 80 підручника. Напиши назви областей і їхніх адміністративних центрів із заходу на схід, що охоплюють зону мішаних лісів.

3. Розглянь карти в атласі та знайди річки і їхні притоки, що протікають по території Полісся. У яку головну річку вони впадають? Напиши.

80

ЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОСЛИННОГО Й ТВАРИННОГО СВІТУ ПОЛІССЯ?

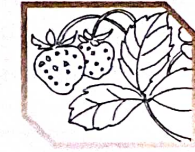
1. У таблицю впиши приклади. Червоним підкресли види тих рослин і тварин, які занесені до Червоної книги України.

Зона мішаних лісів	
Рослини	Тварини

2. Розглянь малюнки лісових ягід і розфарбуй їх. Напиши назви. Допиши речення.

Лісові ягоди корисні тому, що _____

3. Напиши назви їстівних й отруйних грибів, про які тобі доводилося чути. Намалюй

1–2 види.

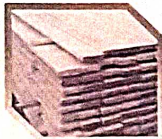
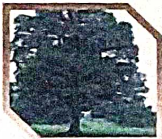
Їстівні гриби	Отруйні гриби	Малюнки грибів

81

ЧОМУ ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДЕЙ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ПРИРОДИ ПОЛІССЯ?

1. **Напиши**, які галузі лісової промисловості поширені в Поліссі.

2. **Склади** низку заходів, які потрібно проводити для збереження лісів у Поліссі. **Напиши** ключові слова до своєї розповіді.

3. **Упиши** в таблицю, які корисні копалини видобувають на території Полісся і які культурні рослини вирощують у цій природній зоні.

Корисні копалини	Культурні рослини
<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>

МОЄ ВІДКРИТТЯ

ЛІСОСТЕП

82-83

ЧОМУ ПРИРОДНУ ЗОНУ НАЗВАЛИ ЛІСОСТЕПОВОЮ?

1. **Допиши** речення.

Лісостеп	проліг між зонами _____
	отримує _____ тепла, ніж Полісся, але опадів тут випадає _____

2. **Зістав** фізичну й адміністративну карти України з картою природних зон на с. 80 підручника. **Напиши** назви областей із заходу на схід, що охоплюють лісостепову зону.

3. **Розглянь** карти в атласі та **знайди** річки і їхні притоки, що протікають по території Лісостепу. **Напиши** їхні назви.

4. Наведи приклади рослин, які ростуть у дібровах, а які — на луках.

У діброві:	На луці:
_____	_____
_____	_____

5. Напиши. Які трав'янисті рослини називають травами? **Наведи** приклади.

Трави — це _____

6. Наведи приклади рослин і тварин, які занесені до Червоної книги України.

ЛІСОСТЕП	
РОСЛИНИ	ТВАРИНИ
_____	_____
_____	_____
_____	_____

84

ЯК ПРИРОДА ЛІСОСТЕПУ ВПЛИВАЄ НА ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ?

1. Роздивися карту в атласі й **напиши.** Які міста в лісостеповій зоні належать до великих промислових центрів України?

2. Які корисні копалини видобувають у Лісостепу. Яке промислове значення вони мають? **Роздивися** карту в атласі та **заповни** таблицю.

Корисні копалини	Промислове значення
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

3. Наведи докази, що лісостепова зона це — регіон посиленого сільськогосподарського виробництва. **Напиши** історію про його освоєння людиною.

СТЕП

85

ЯКА ПРИРОДА В СТЕПУ?

1. Зістав фізичну й адміністративну карти України з картою природних зон на с. 80 підручника. Розглянь їх і напиши, які області України охоплює степова зона (із заходу на схід).

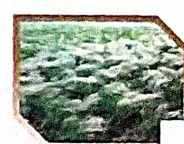
2. Розглянь фізичну карту України в атласі. Знайди й напиши назви річок і їхніх приток, що протікають по території Степу.

3. Розглянь фізичну карту України в атласі. Знайди й напиши назви озер у степовій зоні.

86

ЯКІ РОСЛИНИ І ТВАРИНИ НАСЕЛЯЮТЬ СТЕПОВУ ЗОНУ?

1. Розглянь світлини рослин і напиши їхні назви. Познач ✓ ті, що належать до злаків.

2. Розглянь малюнки. Як дикорослі трав'янисті посухостійкі рослини пристосувалися до життя в умовах нестачі вологи у степах. Досліди та з'єднай лініями.

Ковила має довге коріння.

Катран татарський має могутню кореневу систему.

Дикорослий тюльпан накопичує вологу в цибулині.

Півонія тонколиста (воронець) має розвинене соковите кореневище.

3. Посортуй тварин степу на групи. **Впиши** їхні **номери** в таблицю. **Підкресли** види, які занесені до Червоної книги України.

1 — ховрах; **2** — лебідь-шипун; **3** — бабак;
4 — дрохва; **5** — хом'як; **6** — хохітва; **7** — полівка;
8 — гадюка степова; **9** — лисиця; **10** — полоз жовтобрюхий; **11** — козуля; **12** — ракша; **13** — кабан;
14 — ящірка зелена; **15** — вовк.

Плазуни	Птахи	Звірі
☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

87 ЯКІ ГАЛУЗИ ГОСПОДАРСТВА РОЗВИНУТІ У СТЕПОВІЙ ЗОНІ?

1. Знайди на карті міста — найбільші промислові центри степової зони. **Напиши** їхні назви.

2. Упиши відповідні цифри біля зображень.

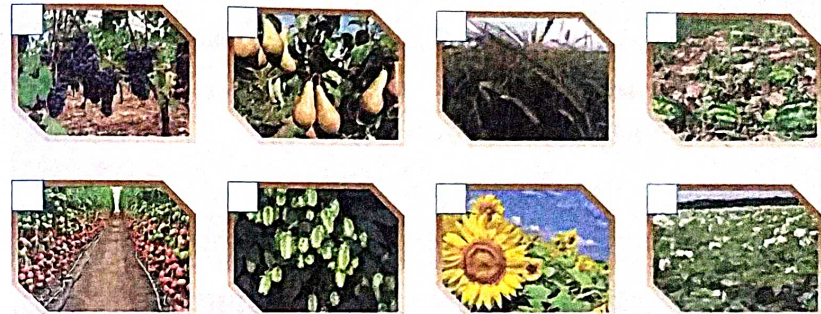
1 Скотарство **2** Кролівництво **3** Птахівництво

4 Свинарство **5** Ставкове рибництво **6** Вівчарство

7 Бджільництво **8** Шовківництво

3. Обери й познач ✓. Які галузі рослинництва розвинені у степовій зоні України? **Доповни** таблицю прикладами.

Зернові культури	Технічні культури	Окремі галузі рослинництва:
Пшениця	Волокнисті: льон-довгунець	Картоплярство
Жито		Овочівництво: _____
Ячмінь	Олійні: соняшник	Садівництво: _____
Овес	гірчиця	_____
Гречка	льон-кучерявець	Виноградарство
Просо	кукурудза	Баштанництво: _____
Кукурудза на зерно	Цукрові: цукровий буряк	Вирощування хмелю

МОЄ ВІДКРИТТЯ

КАРПАТСЬКІ ТА КРИМСЬКІ ГОРИ

88

ЯКА ПРИРОДА В КАРПАТСЬКИХ ГОРАХ?

1. **Напиши** стислі відповіді на запитання про Карпатські гори.

- У якій частині України розташовуються Карпатські гори? _____
- У якому напрямку вони простягаються? _____
- До яких гір за висотою вони належать? _____
- Яка вершина найвища в Українських Карпатах? _____

2. **Розглянь** фізичну карту України в атласі. **Знайди й напиши** назви річок і їхніх приток, що протікають у Карпатських горах. **Назви** головних річок **підкресли**.

3. **Посортуй** тварин, які живуть у Карпатах, на групи. **Впиши** їхні номери в таблицю. **Підкресли** назви видів, які занесені до Червоної книги України.

1 — тритон карпатський; 2 — тритон гірський; 3 — бурий ведмідь; 4 — саламандра плямиста; 5 — олень європейський; 6 — кіт лісовий; 7 — беркут; 8 — свиня дика; 9 — канюк; 10 — тетерук; 11 — глушець; 12 — козуля (сарна); 13 — білка; 14 — орябок; 15 — рись.

Земноводні

Птахи

Звірі

89-90

ЯКА ПРИРОДА У КРИМСЬКИХ ГОРАХ І НА ПІВДЕННОМУ БЕРЕЗІ КРИМУ?

1. **Напиши** стислі відповіді на запитання про Кримські гори.

- У якій частині України розташовується Кримський півострів? _____
- У якому напрямку простягаються Кримські гори? _____
- До яких гір за висотою вони належать? _____
- Яка вершина найвища у Кримських горах? _____

2. **Напиши** назви річок, що беруть свій початок у Кримських горах (А). Який водоспад найбільший у Криму? (Б) У чому виявляються особливості річок Криму? (В)

А _____

Б _____

В _____

3. Напиши, що таке, на двою думку, висотна поясність у горах і як вона виявляється.

Висотна поясність _____

4. Прочитай текст і **підкресли** червоним види рослин, які занесені до Червоної книги України.

Устав пропущене слово.

Біля підніжжя Кримських гір ростуть дуб пухнастий, барбарис, скумпія, ломиніс, яловець високий, дика фісташка, рускус понтичний і єдине вічнозелене листяне дерево — суничник дрібноплодий (безсоромниця). Вище зростають граб східний, бук і хвойні дерева. У західній частині росте сосна кримська й подекуди тис ягідний. Далі ліс обривається і починаються лучно-степові ділянки —

5. Напиши назви тварин, які живуть лише в Криму. **Підкресли** червоним тих, які занесені до Червоної книги України.

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ

91

ЯКІ ПРИРОДНІ РЕСУРСИ Є В УКРАЇНІ?

1. Напиши про походження і значення слова *ресурс* (*ресурси*). Коли ти вживаєш його в повсякденні? Що означає словосполучення «природні ресурси».

2. Посортуй на групи природні ресурси. **Впиши** в таблицю, які з них належать до відновлювальних, а які — до невідновлювальних.

Природні ресурси	
Відновлювальні	Невідновлювальні
_____	_____
_____	_____
_____	_____

3. Напиши стислі відповіді на запитання про мінеральні ресурси.

- Що таке мінеральні ресурси? _____
- Скільки видів корисних копалин нині використовує людство? _____

- Які мінеральні ресурси є у твоєму рідному краї? _____
- Чи приносить шкоду довкіллю видобування корисних копалин? _____

92

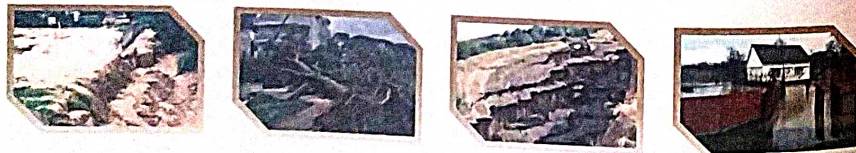
ЯКІ НЕСПРИЯТЛИВІ ПРИРОДНІ ЯВИЩА ВІДБУВАЮТЬСЯ В УКРАЇНІ?

1. Посортуй природні явища на сприятливі і несприятливі. **Впиши** відповідні числа в таблицю.

1 — веселка; **2** — руйнування ґрунтів; **3** — дощ; **4** — утворення ярів; **5** — снігопад; **6** — сходження грязьових потоків — селів; **7** — листопад; **8** — зсуви землі; **9** — помірний вітер; **10** — паводки й підтоплення; **11** — ураган; **12** — град; **13** — утворення плодів і насіння; **14** — льодостав на водоймах узимку.

Природні явища													
Сприятливі							Несприятливі						
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Розглянь світлини й **підпиши** їх.

3. Пригадай й **напиши**, які несприятливі природні явища траплялися у твоїй місцевості.

93

ЗАСТОСОВУЄМО ЗНАННЯ ЩОДНЯ

1. Зафарбуй на контурній карті-схемі природні зони. **Напиши** їхні назви.

2. Склади туристичний маршрут від свого населеного пункту до Шацьких озер. **Напиши**, через які міста він проляже.

3. Порівняй рівнинні природні зони України за погодними умовами. **Напиши**.

Природні умови	Полісся	Лісостеп	Степ
Кількість тепла			
Кількість опадів			

4. Напиши. У якій природній зоні розташовується твій рідний край? За що ти його любиш?

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЄКТ «ДОБИРАЮ ІНФОРМАЦІЮ ДО СТОРІНКИ У ВІКІПЕДІЇ ПРО МІЙ РІДНИЙ КРАЙ»

 1. Напиши назву тієї частини навчального проєкту, у виконанні якої ти береш участь.

 2. Розгорни план своєї роботи над проєктом.

 3. Перелічи назви літературних й інших інформаційних джерел, які ти використав/використала під час підготовки проєкту.

 4. Стисло сформулюй основні результати проведеного дослідження.

 5. Оціни свій внесок у виконання спільного навчального проєкту.

МОЄ ВІДКРИТТЯ

ІСТОРІЯ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ

94

ЧИ ДАВНІ ЛЮДИ ВПЛИВАЛИ НА ПРИРОДУ?

 1. Вислов власну думку й стисло **запиши** її. Чи є в тебе стурбованість за сучасний екологічний стан нашої планети?

 2. Обери й обведи правильні твердження. Який спосіб життя вели прадавні люди?

А збирали їстівні рослини в природі

Б ловили рибу й полювали на диких тварин

В вирощували високі врожаї культурних рослин

Г розводили на фермах мамонтів

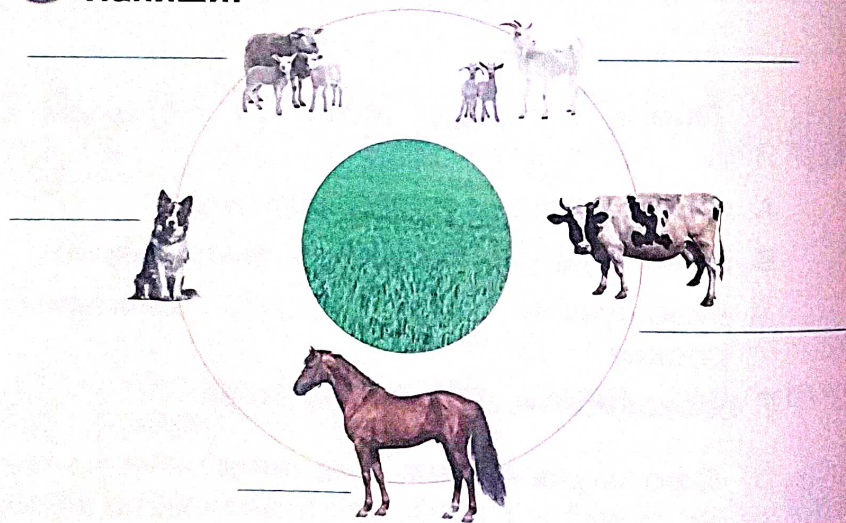
 3. Сформулюй думку й **напиши** речення про те, як первісне суспільство здійснювало вплив на природу.

95

ЯК СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ЗМІНЮЄ ПРИРОДУ?

- 1. Напиши** розповідь про появу першої свійської тварини — вірного друга й супутника людини. **Придумай** назву своїй розповіді.

- 2. Коли** були одомашнені свійські тварини? **Напиши.**

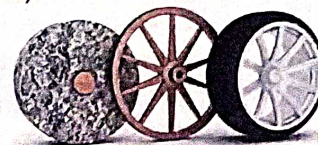

- 3. Опиши,** як за тисячі років розвитку сільського господарства змінилася земна поверхня. У які способи люди розширювали площі, відведені під рілля і пасовища?

96

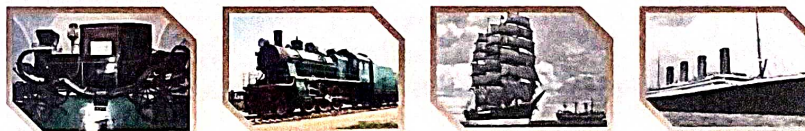
ЯК РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ ВПЛИВАВ НА ПРИРОДУ?

- 1. Поміркуй і напиши.** Чому винайдення колеса стало найважливішою подією в історії людства? **(А) Доведи,** що принцип колеса широко застосовується і в сучасних технічних виробках. **(Б)**

- А** _____
Б _____

- 2. Напиши.** Який винахід людства дав початок технічній революції?

- 3. Пригадай і запиши** назви сучасних транспортних засобів. **(А) Пофантазуй, напиши й намалюй.** Яким ти уявляєш транспорт майбутнього? **(Б)**

А _____

Б _____

МОЄ ВІДКРИТТЯ

**КАТАСТРОФИ:
ПРИРОДНІ Й РУКОТВОРНІ**

97

**ЯКІ ЕКОЛОГІЧНІ КАТАСТРОФИ
ПРИРОДНІ, А ЯКІ – РУКОТВОРНІ?**

1. Напиши. Які катастрофи можуть спричинити природні явища, викликані дією сил Землі?

2. Дай письмові стислі відповіді на запитання.

- Що відбувається під час виверження вулкана? _____
- Як ти розумієш, що таке «магма»? _____
- Якими бувають вулкани? _____
- Скільки є діючих вулканів на Землі? _____
- Яке природне явище називають землетрусом? _____
- За якою шкалою оцінюють руйнівну дію землетрусу? _____
- Як потрібно поводитися під час наближення урагану чи смерчу? _____

3. Напиши, що таке епідемія, а що — пандемія. **Сформулюй** правила, як потрібно правильно поводитися, щоб знизити ризик інфікування коронавірусом.

Епідемія — це _____

Пандемія — це _____

Дотримуйтеся таких правил поведінки

98

**ЩО ТАКЕ ГЛОБАЛЬНЕ
ПОТЕПЛІННЯ?**

1. З'єднай лініями частини визначень.

Глобальне потепління —

це природне явище, що постійно відбувається в атмосфері Землі й посилюється в результаті діяльності людей.

Парниковий ефект —

це поступове наростаюче підвищення температури поверхні Землі й океану.

2. Спрогнозуй і напиши наслідки глобального потепління для людства.

3. Напиши перелік заходів, що сприятимуть запобіганню глобальному потеплінню.

99 ЧОМУ НАСТУПАЮТЬ ПУСТЕЛІ?

1. Напиши стислі відповіді на запитання.

- Яка пустеля у світі найбільша? _____
- Яка пустеля у світі найпосушливіша? _____
- Чи є пустеля в Україні? _____
- Як вона виникла? _____

2. Перелічи й запиши. Які загрози для людей несе спустелювання — наступ пустель?

3. Сплануй і напиши, які заходи допоможуть зменшити й зупинити наступ пустель на Землі.

МОЄ ВІДКРИТТЯ

ЛІСИ — ОБЕРЕГИ ЗЕМЛІ

100

ЧОМУ ЛІСИ ВВАЖАЮТЬ ОБЕРЕГАМИ ПРИРОДИ?

1. Запиши свої міркування. Чому ліси отримали такі назви?

Ліси — це	«фабрики» кисню	_____
	«легені» нашої планети	_____

2. Роздивися карту світу в атласі й **напиши.** На яких материках розташовуються найбільші лісові масиви?

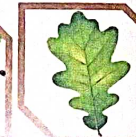
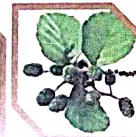
3. Наведи приклади. **Обміркуй,** що ти скажеш, якщо тебе попросять підготувати доповідь на тему «Значення лісу в природі та житті людини». **Напиши** ключові слова для підказки. Значення лісів для природи нашої планети:

Значення лісів у житті людини: _____

101

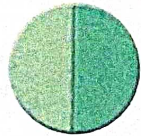
ЧОМУ ЗНИКАЮТЬ ЛІСИ?

1. Роздивись малюнки різних форм листків у дерев і **підпиши** їхні назви.

2. Розглянь дві діаграми. **Порівняй і напиши**, яку територію займають ліси в наш час і сто років тому. **Зроби** висновки.

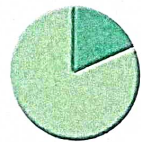
Сто років тому

■ Ліси

■ Інші території

Наш час

3. Роздивись світлини. **Дай** відповіді на запитання.

Чому люди повинні висаджувати нові дерева?

Чи доводилося тобі допомагати дорослим висаджувати дерева й кущі?

Так

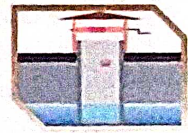
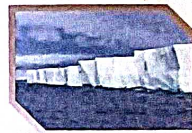
Ні

102

ДЕ БУДЕМО БРАТИ ПИТНУ ВОДУ?

1. Напиши, де на Землі зосереджені найбільші запаси прісної води.

2. Напиши, як ти особисто втілюєш у повсякденне життя таку думку: «Бережливе й економне використання питної води — це мій обов'язок».

3. Доведи й напиши замітку про те, що прісна вода належить до найбільших природних багатств нашої країни й усієї планети.

ЗАГРОЗА БАГАТСТВАМ ПРИРОДИ

103

ЯКІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ РОСЛИН І ТВАРИН НЕСЕ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ?

1. **Напиши**, у чому, на твою думку, полягає вплив людини на екологічний стан нашої планети.

2. **Роздивися** світлини рослин і тварин із Червоного списку МСОП (I) та Червоної книги України (II). **Посортуй** їх. Кружечки біля перших зафарбуй у синій колір, а других — у червоний.

Суничне дерево

Американський бізон

Синій кит

Амурський тигр

Тис ягідний

Кондор каліфорнійський

Гекон кримський

Білотка альпійська — едельвейс

Зубр

Їжак вухатий

Дрохва

Зелена ящірка

Махаон (косатець)

Дзвоники карпатські

Лелека чорний

Ведмідь бурий

3. Використовуючи медіаресурси, **доповни** приклади всесвітньо відомих національних парків у різних країнах світу (А). **Перелічи** (Б). Які державні заповідники й інші природоохоронні території є у твоєму краї? **Скори-стайся** картою в атласі.

А _____

Б _____

104

ЯК СТАТИ ПРИРОДИ «ДРУГОМ»?

1. **Спрогнозуй** і **напиши**, що сталося б з нашою планетою, якби зникли всі рослини і тварини — дорогоцінне природне багатство Землі.

 2. Посортуй визнані міжнародним співтовариством цінності на суспільні й природні. **Впиши** в таблицю числа.

1 — свобода; **2** — рівність; **3** — солідарність; **4** — піклування про здоров'я; **5** — боротьба з бідністю; **6** — якісна освіта; **7** — збереження наземного; повітряного й водного середовища; **8** — використання відновлювальної енергії; **9** — утвердження миру і справедливості на Землі; **10** — повага до природи; **11** — відповідальність за її стан.

Цінності сталого розвитку	
Суспільні	Природні
<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>

 3. Напиши перелік природоохоронних рекомендацій, які ти виконуєш.

ЗАСТОСОВУЄМО ЗНАННЯ ЩОДНЯ

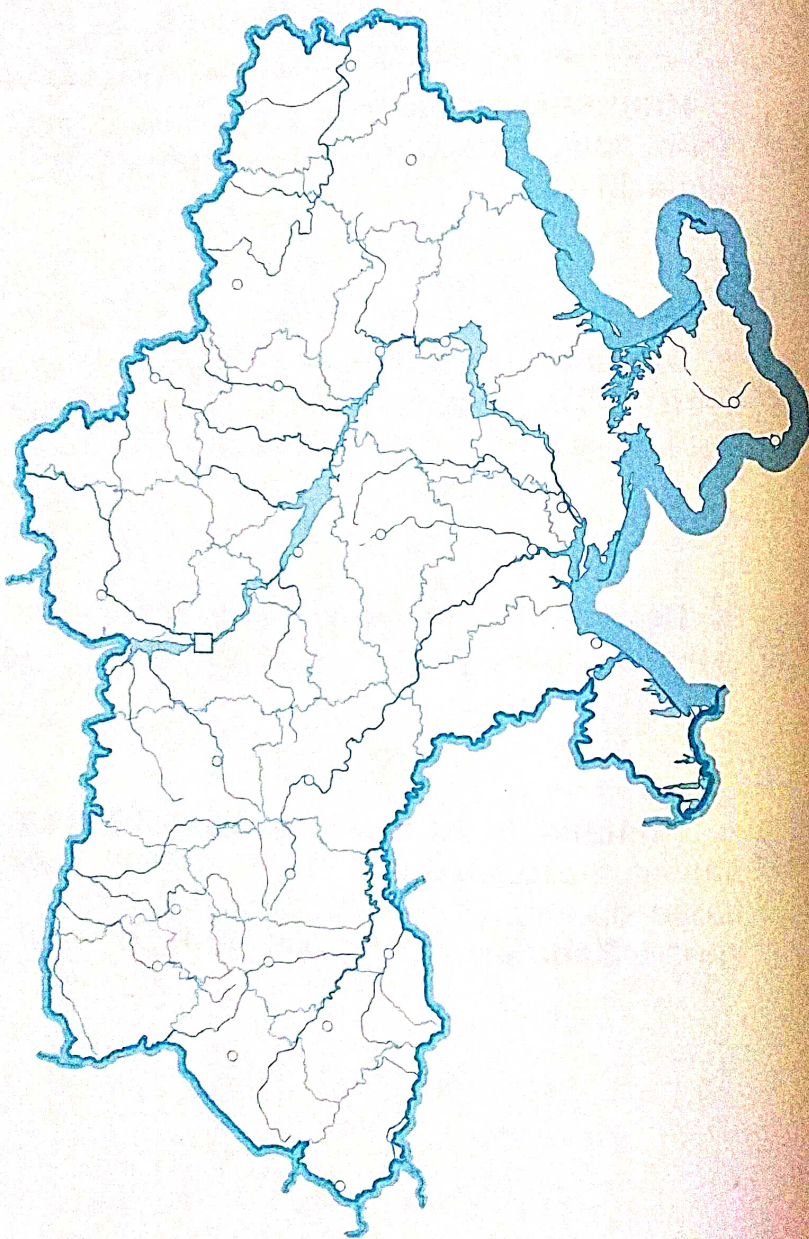
 1. Напиши ключові слова до розповіді на тему «Яких правил потрібно дотримуватися під час епідемій?».

 2. Запиши, як ти розумієш вислів Жака-Іва Кусто: «*Раніше природа загрожувала людині, а нині людина загрожує природі*».

 3. Перелічи й напиши. Які глобальні катастрофи спричиняє діяльність людей?

 4. Поясни, як ти розумієш, що таке відповідальна поведінка людства й кожної людини щодо природи в умовах сучасної екологічної кризи. **Запиши** хід свого міркування.

Масштаб 1: 7 500 000

УКРАЇНА. Контурна карта

ЗМІСТ

ЛЮДИНА Й ІСТОРІЯ

Тиждень 17. Стародавні цивілізації Азії і Африки 3
 Тиждень 18. Стародавня Європа 6
 Тиждень 19. Символи народів і країн світу 9
 Тиждень 20. Давня Україна 12
 Тиждень 21. Козацька доба 15
 Тиждень 22. Сучасна Україна 18

ЛЮДИНА І ПРИРОДА УКРАЇНИ

Тиждень 23. Україна на карті світу 22
 Тиждень 24. Водойми України 25
 Тиждень 25. Водойми та ґрунти твого рідного краю 28
 Тиждень 26. Природні зони України 31
 Тиждень 27. Полісся — зона мішаних лісів 34
 Тиждень 28. Лісостеп 37
 Тиждень 29. Степ 40
 Тиждень 30. Карпатські та Кримські гори 44
 Тиждень 31. Природні ресурси України 47

ЛЮДИНА І МАЙБУТНЄ

Тиждень 32. Історія взаємодії людини і природи 51
 Тиждень 33. Катастрофи: природні й рукотворні 54
 Тиждень 34. Ліси — обереги Землі 57
 Тиждень 35. Загроза багатствам природи 60
 Навчальний проєкт 50
 Застосовуємо знання щодня 11, 20, 32, 49, 63
 Україна. Контурна карта 64

Відповіді до задач. С. 6. № 2: А 5931 м; Б 856 м. **С. 13.** № 1: 2013 р.; станом на 2022 р. буде 1034 р. **С. 14.** № 1: 1956 р.; станом на 2022 р. буде 766 р. **С. 16.** № 3: 1989 р.; станом на 2022 р. буде 533 р.

Навчальне видання
 ГРУЩИНСЬКА Ірина Василівна
 ХИТРА Зоя Михайлівна
«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»
 Робочий зошит для 4-го класу ЗЗСО
 (у 2-х частинах)
 Частина 2
 Навчальний посібник
 Схвалено для використання
 в освітньому процесі експертною комісією
 з педагогіки та методики початкової освіти
 Головна редакторка І. В. Красуцька
 Редакторка І. Ю. Забродська
 Головна художниця І. П. Медведовська
 Художня редакторка К. В. Берсенєва
 Комп'ютерна графіка і верстка Н. М. Кравченко
 Коректорка Л. А. Еско
 В оформленні посібника використано
 матеріали із сайту shutterstok.com,
 а також інших вільних інтернет-джерел.

Формат 70x100 ¹/₁₆. Ум. друк. арк. 5,2.
 Обл.-вид. 4,68.
 Зам. № 603905.
 Наклад 25 000 прим.

**ТОВ «Український освітнянський
 видавничий центр «ОРИОН»**
 Свідоцтво «Про внесення суб'єкта
 видавничої справи до Державного реєстру
 видавців, виготовників і розповсюджувачів
 видавничої продукції»
 Серія ДК № 4918 від 17.06.2015 р.

Віддруковано у ТОВ «КОНВІ ПРІНТ»
 Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
 справи до Державного реєстру видавців,
 виготовлювачів і розповсюджувачів
 видавничої продукції серія ДК № 6115,
 від 29.03.2018 р.
 03680, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 12